

Miroslav Stiplovšek – osemdesetletnik

Gotovo lahko rečemo, da znanosti s srcem predani raziskovalci, ki jih odlikujejo jasno načrtani cilji in prepoznaven smisel njihovega delovanja, nenehno vzpodbujajo svoje kolege in širšo javnost k poglobljenemu spremljanju razvoja posameznih strok. To še posebej velja za zaslužnega profesorja ljubljanske univerze dr. Miroslava Stiplovška, ki se v svojem delu ne ustavlja, pa čeprav je letošnjega 18. julija dopolnil osemdeset let. Le-teh tudi ne kaže, njihovo jubilejno število lahko razumemo predvsem kot enega od porokov njegove nesporne raziskovalne kvalitete, spoznavne zanesljivosti in problemske širine. Kako pa naj bi drugače tudi bilo pri tako celovito zgrajeni raziskovalni, profitorski in bivanjsko polni osebnosti, kot je naš

učitelj, kolega in prijatelj Mirko?

Doslej smo že natančno predstavili glavna zgodovinska problemska polja, ki se jim posveča prof. Miroslav Stiplovšek, enako pa tudi rezultate njegovih poglobitev vanje. Prav tako smo poudarili temeljne stopnje jubilarntove življenjske, strokovne in družbene poti.¹ To so storili tudi njegovi fakultetni kolegi.² Ob tej priložnosti bomo opozorili le na najbolj značilne, saj moramo prostor nameniti predvsem jubilarntovi dejavnosti v zadnjih desetih letih. V tem času je namreč zopet ustvaril toliko, da drugače preprosto ne gre.

Prof. Miroslav Stiplovšek je leta 1961 na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani postal asistent prvega profesorja za novejšo narodno in občo zgodovino ddr. Metoda Mikuža. Leta 1965 je doktoriral (*Dejavnost strokovnih organizacij v jugoslovanskem delu Slovenije 1918–1922*), 1972 je bil izvoljen za docenta, 1976 za izrednega, 1981 pa za rednega profesorja novejše zgodovine. Na Filozofski fakulteti je bil zaposlen do leta 2002. Pod njegovim mentorstvom je univerzitetni študij zgodovine končalo

¹ Jurij Perovšek, »Miroslav Stiplovšek – šestdesetletnik,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 35, št. 1–2 (1995): 168–71. Jurij Perovšek, »Miroslav Stiplovšek – sedemdesetletnik,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 45, št. 1 (2005): 145–51.

² Dušan Nečak, »Miroslav Stiplovšek – šestdesetletnik,« *Zgodovinski časopis* 49, št. 2 (1995): 291–94. Nataša Stergar, »Bibliografija prof. dr. Miroslava Stiplovška,« *Zgodovinski časopis* 49, št. 2 (1995): 294–301. Dušan Nečak, »Zaslužni profesor dr. Miroslav Stiplovšek, upok. red. prof. za novejšo zgodovino,« v: *Stiplovškov zbornik*, ur. Dušan Nečak (Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2005), 11–14. Nataša Stergar, »Bibliografija prof. dr. Miroslava Stiplovška 1995–2005,« v: *Stiplovškov zbornik*, ur. Dušan Nečak (Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2005), 15–20. Božo Repe, »Prof. dr. Mirko Stiplovšek – sedemdesetletnik,« *Zgodovinski časopis* 59, št. 3–4 (2005): 513–14.

137 diplomantov, magistriralo devet magistrandov ter doktoriralo 11 doktorandov. Na FF je poleg pedagoških opravljal še vrsto drugih pomembnih zadolžitev, v letih 1982–1984 pa je bil predstojnik Oddelka za zgodovino. Dejaven je bil tudi v Zgodovinskem društvu Slovenije in družbenih institucijah, ki so oblikovale in usmerjale slovensko pedagoško in znanstveno-raziskovalno delo. V širše družbeno življenje se je zapisal kot dolgoletni vodilni funkcionar na kulturno-prosvetnem in raziskovalnem področju v občini Domžale, kjer živi vse svoje življenje, in poslanec prosvetno-kulturnega zbora Skupščine SR Slovenije v letih 1965–1969. Danes, ko vse več naših kolegov vstopa v politično življenje, ali pa si tega želi, velja opozoriti, da je prof. Miroslav Stiplovšek vidno družbenopolitično funkcijo v slovenskem merilu opravljal že s tridesetimi leti starosti.

K razvoju slovenskega zgodovinopisja je prof. Stiplovšek označevalno prispeval v okviru petih temeljnih problemskih poglobitev. Kot prvi se je lotil skoraj povsem neraziskane zgodovine sindikalnega gibanja na Slovenskem in ga obdelal od njegovih začetkov leta 1868 do leta 1941 (*Razmah strokovnega-sindikalnega gibanja na Slovenskem 1918–1922* (Ljubljana: Partizanska knjiga : Delavska enotnost, 1979; *Prispevki za zgodovino sindikalnega gibanja na Slovenskem : od začetkov strokovnega gibanja do Enotnih sindikatov Slovenije 1868–1945* (Maribor: Obzorja; Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1989); *Strokovno-sindikalno gibanje na Slovenskem od leta 1868 do 1. svetovne vojne* (Ljubljana: Enotnost, 1990)). Močno ga je pritegnila tudi problematika druge svetovne vojne na Slovenskem (*Šlandrova brigada* (Ljubljana: Partizanska knjiga, 1971); *Bojna pot Šlandrove brigade* (Ljubljana: Partizanska knjiga, 1983)), v tretjem problemskem sklopu, na katerega se je osredotočil, pa se je posvetil večplastni slovenski politični dinamiki v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev/Jugoslaviji. O njej je objavil številne prispevke v vodilnem slovenskem in jugoslovanskem znanstvenem tisku in Enciklopediji Slovenije, ki jo je obogatil tudi z vrsto besedil o zgodovini slovenskega strokovno-sindikalnega gibanja.

Svoje preučevanje političnega razvoja med svetovnima vojnama je prof. Stiplovšek več kot uspešno zaokrožil v svoji četrti temeljni problemski poglobitvi – razčlenitvi problema uresničenja oziroma uresničevanja slovenske avtonomije v prvi jugoslovanski skupnosti. V omenjenem raziskovalnem posegu se je lotil najpomembnejšega vprašanja slovenske politike v Kraljevini SHS/Jugoslaviji. Obdelal ga je z vidika delovanja oblastnih samouprav, to je delovanja oblastnih skupščin in oblastnih odborov ljubljanske in mariborske oblasti – dveh od 33 upravno-ozemeljskih enot, na katere je bila razdeljena Kraljevina SHS (*Slovenski parlamentarizem 1927–1929 : avtonomistična prizadevanja skupščin ljubljanske in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije ter za udejanjenje parlamentarizma* (Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000), ter delovanja banskega sveta Dravske banovine (jugoslovanske Slovenije) v letih 1930–1941 (*Banski svet Dravske banovine 1930–1935 : prizadevanja banskega sveta za omilitev gospodarsko-socialne krize in razvoj prosvetno-kulturnih dejavnosti v Sloveniji ter za razširitev samoupravnih in upravnih pristojnosti banovine* (Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2006)). *Slovenski parlamentarizem* dovršeno prikazuje, kako so na Sloven-

skem v času delovanja oblastnih samouprav v pogojih centralistične državne ureditve zlasti na gospodarsko-socialnem in tudi na kulturno-prosvetnem področju veliko pomembnih zadev upravljali sami. To so dokazali tudi skozi delovanje banskega sveta Dravske banovine. Banski sveti so bili imenovani posvetovalni organi najvišjih predstavnikov upravno-politične oblasti (banov) v novih upravno-ozemeljskih enotah – banovinah, ki so jih oblikovali po uvedbi diktature kralja Aleksandra leta 1929.

Večji del *Banskega sveta*, s katerim je prof. Stiplovšek označil vstop v novo ustvarjalno desetletje svojega znanstvenega dela in ga bomo zato tudi posebej predstavili, zajema njegovo delovanje pod tedanjo vladavino unitarno-centralističnega liberalnega tabora na Slovenskem. Ta si je kljub omejenim pristojnostim prizadeval omiliti posledice gospodarsko-socialne krize v prvi polovici tridesetih let ter skrbeti za razvoj prosvete in kulture v Sloveniji. Zaradi negativnih posegov finančnega ministra in omejenih možnosti za pridobivanje davčnih virov pa mu je to le delno uspevalo. Prav dejstvo, da zaradi omejenih gmotnih možnosti, ki jih je določal Beograd, niso mogli učinkoviteje izvajati svojih nalog, je vplivalo na številne zahteve banskih svetnikov, da je treba uvesti banovinsko samoupravo z voljenim banovinskim svetom (predvidela ga je Oktroirana ustava iz leta 1931) in povečati njegove pristojnosti. Po uspehu opozicijskega katoliškega tabora na občinskih volitvah oktobra 1933 pa so zahteve liberalcev za uresničenje ustavnih določil o banovinskih svetih usahnile, saj so se bali, da bi bila po volitvah sestava banovinskega sveta zanje neugodna. Tedanje zahteve banskega sveta se glede na temeljno liberalno centralistično usmeritev nikoli niso radikalizirale v zahtevo po oblikovanju slovenske banovine s širokimi avtonomističnimi zakonodajnimi in izvršilnimi pristojnostmi.

Do vnovične oživitve – kot pravi prof. Stiplovšek – »tihe avtonomije« v centralistični Kraljevini Jugoslaviji je prišlo v drugi polovici tridesetih let. Tedaj je vodilne oblastne položaje v Dravski banovini in večino v banskem svetu prevzel slovenski del Jugoslovanske radikalne zajednice (nekdanja katoliška Slovenska ljudska stranka), banski svet pa je postal torišče novih naporov za čim bolj samostojen položaj Slovenije v jugoslovanski državi. S prevlado privržencev JRZ v banskem svetu, ki so – tako kot v prvi polovici tridesetih let, ko je bila banska uprava v liberalnih rokah – oblastne privilegije izrabljali tudi za strankarske koristi, so se v Sloveniji spet povrnila razmere iz časa delovanja oblastnih samouprav. Banski svet je postajal vedno bolj tehten dejavnik pri reševanju zadev, pomembnih za socialno-gospodarski in kulturno-prosvetni napredek Slovenije. Nastopilo je novo obdobje v prizadevanjih za avtonomno Slovenijo. Množile so se zahteve po njeni gospodarski, finančni, socialni in kulturni samostojnosti, po enakopravnosti slovenskega jezika v uradnem poslovanju, vse pogostejše pa se je v razpravah v banskem svetu namesto oznake Dravska banovina pojavljalo ime Slovenija. Te zahteve so banski svetniki postavljali na vsakem zasedanju. Vrh avtonomističnih prizadevanj banskega sveta je bil 17. februarja 1940, ko je sprejel resolucijo o ustanovitvi posebne državnopravne enote Banovine Slovenije. Ob tem so banski svetniki poudarili, da je treba banski svet takoj nadomestiti z izvoljenim banovinskim zborom, ki bo med drugim odločal o vseh vprašanih banovinskega proračuna in bo imel tudi zakonodajne pravice. Resolucija o ustanovitvi

Banovine Slovenije je odražala obstoječe stanje na Slovenskem, kjer je življenje v drugi polovici tridesetih let dejansko potekalo samostojno, po slovensko, čeprav za to formalnopravno ni bilo nobene zakonske podlage. Zahteve po ustanovitvi slovenske banovine pa zaradi vojne nevarnosti na zadnjem zasedanju banskega sveta februarja 1941 niso več ponovili. Po opozorilu prof. Stiplovška je slovenska JRZ s pristajanjem na višje državne interese – poleg vojne nevarnosti so na njeno držo vplivali tudi ne-sporazumi med Srbi in Hrvati glede državne preureditve – Slovence razočarala, ker ni vztrajala pri avtonomističnih ciljih. Pokazala je, da jih ni sposobna uveljaviti, kar je bil zanjo hud poraz.

Stiplovškov *Banski svet*, ki se mu je opazno posvetil tudi v drugih znanstvenih prispevkih, skupaj s *Slovenskim parlamentarizmom* predstavlja celovit odgovor na vprašanje dejanskega, v okviru ustavno političnih možnosti, ki jih je dovoljevala centralistična Kraljevina SHS/Jugoslavija, reševanja problema slovenske avtonomije med svetovnima vojnama. Ob zgodovinopisno že obdelanih načelnih politično programskih stališčih o slovenski avtonomiji je s Stiplovškovo dosledno raziskovalno poglavitvijo v problematiko oblastne samouprave in banskega sveta vprašanje večinskega slovenskega narodnopolitičnega razpoloženja in odločenosti za samostojno urejanje vseh temeljnih problemov narodnega razvoja in napredka v prvi jugoslovanski državi praktično razčlenjeno v celoti.

In ker pravega raziskovalca zanima vse, ker ne priznava znanstvenega elitizma, ampak je zanj vsaka problematika enako pomembna, enako akademska, nas jubilejna beseda o prof. dr. Miroslavu Stiplovšku vodi še k njegovemu petemu temeljnemu problemskemu zgodovinopisnemu polju – preučevanju krajevnih zgodovine. Povezal ga je s svojim domžalskim območjem in prek osvetlitve njegovega razvoja skozi čas v številnih prispevkih pomembno prispeval k oblikovanju celostnega pogleda na slovensko nacionalno zgodovino. S tem je dovršeno pokazal, da le-tega zgolj priznavanje »velikih tem« ne omogoča. To sta dokazala tudi velika udeležba odmevnega in prvega slovenskega znanstvenega posvetovanja o krajevni zgodovini, ki ga je prof. Stiplovšek organiziral leta 1977 v Domžalah (posvetovanje je bilo edinstveno tudi v jugoslovanskem prostoru) in drugi simpozij o krajevni zgodovini v Domžalah – medkatedrska konferenca zgodovinarjev jugoslovanskih filozofskih fakultet, ki je bila prav tako izvedena ob njegovem aktivnem sodelovanju. Prof. Stiplovšek je bil tudi pobudnik slavnostne obeležitve osemdesetletnice razglasitve Domžal za trg leta 1925. Ob tej priložnosti je aprila 2005 v Domžalah pripravil obsežno razstavo in objavil publikacijo *Razglasitev Domžal za trg leta 1925 : ob razstavi v počastitev osemdesetletnice* (Domžale: Kulturni dom Franca Bernika, 2005).

In zdaj se lahko vrnemo k poudarku, s katerim smo začeli ta zapis. Pri prof. dr. Miroslavu Stiplovšku se namreč v zadnjih desetih letih ni nič spremenilo. Na svoji visoki znanstveni in pedagoški ravni je tudi v tem času opazno povečal spoznavni obseg slovenskega zgodovinopisja. To je storil na osnovi svoje privrženosti akribiji, značilni za odlično poznavanje primarnih zgodovinskih virov in relevantne literature, pred katero »interpretativno« zgodovinopisje in druga tovrstna besedila, ki naj bi dokazovala »intelektualistično« podprto pisanje ter celo utemeljevala pravico do

samovšečnega podajanja idejnih ocen, zbledijo. Svojemu opusu je prof. Stiplovšek dodal 69 novih bibliografskih enot (skupaj njegova bibliografija obsega 674 enot), od tega devet izvirnih znanstvenih člankov, sedem samostojnih znanstvenih sestavkov oziroma poglavij v monografskih publikacijah, dve znanstveni in tri strokovne monografije in več nastopov na znanstvenih konferencah. Bil je tudi mentor oziroma somentor dvema doktorandoma, magistrandu in magistrandki in eni diplomantki. Vsekakor raziskovalni in pedagoški dosežki, ki se jih ne bi branili tudi mlajši kolegi. Ob tem naj opozorimo, da jih je prof. Stiplovšek ustvaril kljub zahtevni kardiološki operaciji, ko je moral za nekaj časa prekiniti znanstveno delo. Zdravstvene težave je uspešno premagal s svojo osebno disciplino, optimistično naravo in spodbudnim družinskim okoljem, ki ga pooseblja soproga Marcela.

Po teh besedah seveda velja podrobneje spregovoriti o vsebinskih razsežnostih novega obsežnega Stiplovškovega prispevka slovenskemu zgodovinskemu samozavedanju. Učvrstil ga je s predstavitev slovenskih avtonomističnih teženj od leta 1918 do sprejema centralistične Vidovdanske ustave leta 1921 in nadaljnjim osvetljevanjem delovanja oblastnih skupščin ljubljanske in mariborske oblasti ter banskega sveta Dravske banovine. Ob tem je posebej opozoril na probleme demokracije v delovanju oblastnih skupščin in banskega sveta, predstavil dejavnost predsednika oblastne skupščine ljubljanske oblasti dr. Marka Natlačena ter osvetlil delovanje vidnega socialnodemokratskega politika, narodopisca in znanstvenika Vinka Möderndorferja v oblastni skupščini mariborske oblasti. Posvetil se je tudi odločnim prizadevanjem nekdanjih pripadnikov Jugoslovanske socialnodemokratske stranke Rudolfa Golouha in Albina Prepeluha za udejanjenje banovinske in občinske samouprave ter izboljšanje položaja delavstva in revnejšega kmečkega prebivalstva v okviru banskega sveta Dravske banovine. Prav tako je opozoril na avtonomistična prizadevanja nekdanjega predsednika oblastne skupščine mariborske oblasti dr. Josipa Leskovarja v banskem svetu. Vprašanje slovenske avtonomije je obravnaval še skozi vlogo, ki jo je v prizadevanjih zanj imel načelnik Slovenske ljudske stranke (oziroma slovenskega dela Jugoslovanske radikalne zajednice) dr. Anton Korošec. Od druge problematike, ki zadeva politični razvoj med svetovnima vojnama, se je ustavil pri razčlenitvi volitev v oblastne skupščine in Narodno skupščino Kraljevine SHS leta 1927 in izpopolnil podobo tedanjega političnega življenja na posameznih območjih Slovenije. Kot doktorski (so)mentor in magistrski mentor pa je prispeval k preučitvi politike SLS v prvi polovici tridesetih let, k primerjavi narodnega razvoja Slovencev in Slovakov in njihovih kulturno-političnih stikov v letih 1848–1938, ter k prikazu delovanja slovenskega PEN kluba v letih 1926–1941 in razvoja turizma na Celjskem med vojnama. Svoji vsestranski vpetosti v zgodovinopisje se ni izognil tudi kot recenzent skoraj dvajsetih znanstvenih del in jubilejnih predstavitev dela svojih strokovnih kolegov.

Sedaj pa lahko posebej prikažemo še zadnjih deset let Mirkovega negovanja njegove prav nič »tihe avtonomije« – zavezanosti zgodovini Domžal. Doslej ustvarjenemu na tej ravni svojega dajanja je prof. Stiplovšek dodal še štiri znanstvene članke oziroma samostojne znanstvene sestavke v monografskih publikacijah, pet strokovnih in drugih člankov, eno znanstveno monografijo in v soavtorstvu še eno stro-

kovno monografijo, soavtorstvo dokumentarnega filma, avtorstvo šestih razstav in somentorstvo pri diplomskem delu iz domžalske zgodovine. Med omenjenimi deli naj posebej opozorimo na monografijo *Nastanek mestne občine Domžale leta 1952, pomembna prelomnica v upravnem razvoju domžalskega območja : razglasitev Domžal za trg (1925) in za mestno občino, priznanje za velik gospodarski napredek in uspešen razvoj družbenih dejavnosti od sredine 19. stoletja* (Domžale: Kulturni dom Franca Bernika, 2012), strokovno monografijo, ki jo je pripravil skupaj s Tadejo Capuder *Kulturna društva v domžalski občini 1884–2009 : ob 125-letnici ljubiteljskih kulturnih dejavnosti s prvim nastopom domžalskih godbenikov* (Domžale: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, območna izpostava, 2009) in troje prispevkov v monografski publikaciji *Šolstvo v domžalski občini : zbornik ob 150-letnici ustanovitve osnovne šole v Domžalah*, ur. Andreja Pogačnik Jarc (Domžale: Občina, 2014) – »Razvoj Domžal od vaškega naselja do mesta in izobraževalnega središča : gospodarski in demografski vpliv na razvoj šolstva v sedanjí občini Domžale«, »Meščanska šola v Domžalah 1938–1941« in »Nižja gimnazija Domžale 1945–1958«. V teh delih, ki skupaj s publikacijo *Razglasitev Domžal za trg leta 1925* tvorijo organsko celoto, je vidno prispeval k promociji mesta in občine Domžale. Napor, notranja potreba in raziskovalna vztrajnost, ki jih izražajo navedena dela, zaslužijo, da njihovo zgodovinsko sporočilo strnemo v znanstvenem tisku.

Po poudarku prof. Stiplovska je razvoj Domžal v času od sredine 19. do sredine 20. stoletja primer nastajanja novodobnega mesta na temelju naglega gospodarskega napredka. Tega je v drugi polovici 19. stoletja utemeljila slamnikarska industrija, s katero so Domžale v desetletjih pred prvo svetovno vojno postale znane ne le v Avstro-Ogrski monarhiji, temveč tudi v Evropi in celo ZDA. Tradicija slamnikarske domače obrti na domžalskem območju, ki je izvirala iz prve polovice 18. stoletja, je namreč spodbudila tirolske podjetnike, da so v Domžalah po letu 1866 ustanovili pet slamnikarskih tovarn, kasneje pa je število slamnikarskih tovarniških in večjih obrtnih obratov še naraslo. Tirolci so proizvodnjo preselili v Domžale po porazu Avstrije v vojni z Italijo. Takrat je Avstrija izgubila Benečijo, kjer so bila večja tirolska slamnikarska podjetja, ki zaradi nastalih carinskih ovir pri izvozu slamnikov v habsburško monarhijo niso več mogla poslovati. Razmah slamnikarske industrije pred prvo svetovno vojno je bil izjemen. Tirolski tovarnarji so obvladovali evropsko tržišče prek 12 podružnic, proizvodnjo in prodajo slamnikov pa so prenesli tudi v ZDA.

Prva svetovna vojna in nastanek jugoslovanske države sta prizadejala hud udarec dotedanjemu razcvetu slamnikarske industrije. Z razpadom Avstro-Ogrske je ta panoga izgubila velik trg, carinske težave pri izvozu slamnikov in uvozu surovin pa so močno zmanjšale proizvodnjo. Od srede dvajsetih let 20. stoletja do velike gospodarske krize se je propadanje slamnikarske industrije vedno bolj stopnjevalo. K temu je pripomogla tudi sprememba v načinu oblačenja. Zaradi ugodnih prometnih zvez in možnosti za izrabo pogonske energije ob Kamniški Bistrici ter obilice usposobljenega delavstva v Domžalah in okoliških krajih pa so se vzporedno z upadanjem slamnikarske proizvodnje začeli razvijati tovarniški obrati drugih industrijskih panog. Vedno večjo gospodarsko vlogo sta dobivali še obrt in trgovina. V prvi polovici

dvajsetih let so nastale tovarne papirniške, kemične in tekstilne industrije (papirnica na Količevem, Bistra v Domžalah, Induplati), delovali pa so še drugi industrijski obrati, ki so zagotavljali nadaljnji gospodarski napredek. Uspešen razvoj industrije, obrti in trgovine je navedel domžalski občinski odbor, da je v Beograd poslal vlogo za povišanje v trg. Kralj Aleksander je leta 1925 vas Domžale razglasil za trg, kar je bilo pomembno priznanje Domžalam kot demografskemu in gospodarskemu središču širšega območja.

Po vojnem obdobju, v katerem je narodnoosvobodilnemu gibanju uspelo ne le občutno prizadeti delovanja okupacijskih oblasti in njihovo ponemčevalno delo, pač pa tudi izkoriščanje slovenske industrije za nemške potrebe, je industrija na domžalskem območju doživela nov razmah. S tem so bili ustvarjeni ugodni gmotni pogoji za oblikovanje Mestne občine Domžale. To so leta 1952 ustanovili z zakonom o novi upravni razdelitvi Slovenije, s čimer je bila v upravnem, družbenem in političnem pogledu priznana vsestranska rast Domžal ne le na gospodarskem, temveč tudi na socialnem, zdravstvenem, šolskem, kulturnem in športnem področju po drugi svetovni vojni.

Velik napredek Domžal se je od druge polovice 19. stoletja kazal tudi na kulturno-prosvetnem področju. Temu je botroval uspešen gospodarski razvoj, ki je pomembno vplival na razmah društvene dejavnosti v Domžalah. Le-tega je do prve svetovne vojne spodbujala tudi potreba po krepitvi slovenske narodne zavesti ob močnem vplivu tirolskih Nemcev na življenje v domžalski občini. Ob razglasitvi Domžal za trg leta 1925 je v njem delovalo deset društev, na gospodarskem področju pa je bilo razvito tudi denarno in produktivno združenstvo. Uspešen razvoj kulturnih društev med vojnama je prekinil nemški okupator leta 1941, ko je razpustil vsa slovenska društva.

S koncem druge svetovne vojne so nova oblast in družbenopolitične organizacije kulturno-prosvetno dejavnost obnovile na novih organizacijskih in tudi idejno-programskih temeljih. Ustanovljena so bila številna nova kulturna društva in kulturne organizacije. Naslednja pomembna stopnja v delovanju kulturnih društev po vojni je nastopila z ustanovitvijo Kulturne skupnosti Domžale leta 1971 (prof. Stiplovšek je bil v letih 1971–1983 predsednik njene skupščine). Domžalska Kulturna skupnost je z zagotovitvijo boljših gmotnih možnosti občutno izboljšala razmere ljubiteljske kulturne dejavnosti, okrepila njihovo organiziranost in število aktivnih članov, povečala obseg kulturnih prireditev in jih prilagodila sodobnim potrebam, kulturna ponudba pa se je enakomerno razširila na vsa območja občine. Po letu 1990, ko je Kulturna skupnost prenehala delovati, je v različnih družbenopolitičnih razmerah v posameznih obdobjih za profesionalno in ljubiteljsko kulturo ostalo poglavito poslanstvo razvijanje in utrjevanje slovenske nacionalne samobitnosti. Spremljala so ga prizadevanja, da mora biti kultura ena temeljnih sestavin vsakdanjega življenja in medsebojnih odnosov ter duhovnega bogatenja ljudi.

Zelo pomembna sestavina družbenega življenja, tesno povezana z gospodarskim, socialnim, demografskim, kulturnim in športnim razvojem, je bilo tudi šolstvo. Njegovo pospešeno izpopolnjevanje je sprožil porast prebivalstva, povezan z naglim ra-

zvojem slamninarske industrije in obrti. Leta 1864 je v Domžalah začela delovati enorazredna ljudska šola, leta 1888 so zgradili novo poslopje za dvorazredno šolo, ki so ga leta 1910 za potrebe štirirazrednice povečali. V letih 1890–1918 je delovala tudi zasebna nemška šola za otroke tirolskih priseljencev. Leta 1920 je bila domžalska ljudska šola povišana v šestrazrednico. Od leta 1921 je v Domžalah delovala obrtno-nadaljevalna šola, razvitost industrije, obrti in trgovine pa je privedla do ustanovitve meščanske šole leta 1938.

Uspešen razvoj slovenskega osnovnega in poklicnega šolstva v Domžalah je prekinila okupacija z nemškimi šolskimi ustanovami. Novo obdobje v razvoju šolstva na domžalskem območju se je začelo po vojni, ko je v letih 1945–1958 kot naslednica meščanske šole v Domžalah delovala nižja gimnazija. Po šolski reformi leta 1958 so v tem letu in v letih 1972 in 1984 v Domžalah nastale štiri osemletke, ki od leta 2003 delujejo kot devetletne osnovne šole. Razmahnilo se je tudi poklicno in srednje strokovno izobraževanje, zlasti na kovinarskem in usnjarskem področju. Od leta 2002 v Domžalah deluje gimnazija.

S prikazom razvoja Domžal na gospodarskem, upravnem, kulturnem in šolskem področju v zadnjem stoletju in pol je prof. Stiplovšek vdahnil zgodovinsko dušo svojemu kraju. Razlogi, zakaj so Domžale s svojo okolico postale eno od najbolj razvitih, uspešnih in prepoznavnih območij Slovenije, so z njegovim prizadevnim raziskovalnim delom v zadnjih desetih letih še veliko bolj jasni kot prej. Odslej mora vsak raziskovalec domžalske zgodovine in posameznih problemskih vidikov slovenske zgodovine v roke najprej vzeti njegova dela.

Ob vsem povedanem pa ne smemo pozabiti še na eno Mirkovo »avtonomijo« – široko stekano povezanost z našim Inštitutom in druženje z njegovimi delavci. Prof. Stiplovšek je bil dolga leta član različnih inštitutskih vodilnih strokovnih in upravnih teles, bil je magistrski in doktorski mentor mnogim med nami, prav tako pa tudi strokovni ocenjevalec v zahtevnih postopkih pri izvolitvah v znanstvene nazive na Filozofski fakulteti oziroma Univerzi v Ljubljani. Ko se naša zgodovinarska in inštitutska misel ustavi pri Mirku, se zato vedno srečamo z eno od podob njegove ustvarjalne osebnosti. In če se ob tem zazremo še v njegov prisrčni značaj, gostoljubnost in neusahljivo zanimanje za naše raziskovalno delo, potem ni čudno, da zaradi svojih kvalitete uživa vsesplošno akademsko, družbeno in človeško naklonjenost. K njej sodijo tudi priznanja, ki jih je prejel za svojo bogato dejavnost. V prejšnji državni skupnosti je leta 1979 prejel *Red dela z zlatim vencem*, leta 2003 mu je senat ljubljanske univerze podelil naziv zaslužni profesor, leta 2004 občinski svet Občine Domžale naziv častni občan, naslednje leto sta ga Zveza zgodovinskih društev Slovenije in Zgodovinsko društvo Ljubljana imenovala za svojega častnega člana, leta 2006 pa ga je predsednik Republike Slovenije dr. Janez Drnovšek za življenjsko delo odlikoval z *Zlatim redom za zasluge RS*.

Na koncu našega zapisa pa nas čaka še tisto najlepše, kar lahko pripade njegovemu avtorju. V svojem imenu in v imenu vseh kolegov ter prijateljev zaslužnemu profesorju dr. Miroslavu Stiplovšku čestitati ob njegovem jubileju. Našemu dragemu Mirku od srca želimo vse dobro – osebne in družinske sreče ter nadaljnjih delovnih

potrditev in zdravja, za katero tako vestno skrbi; naj povemo, da še zdaj vsak dan ob Kamniški Bistrici prehodi 10 km! Ob tem dobi njegova misel »znati se starati je vrhunec modrosti in umetnosti življenja«³ dodaten pomen: »Starati« se na podlagi življenjske volje in moči! Tako je življenje lepo. In Mirko lepo živi – in tako naj bo tudi v prihodnje!

Jurij Perovšek

³ Vera Vojska, »Ustvarjalni znanstvenik: častni občan in zaslužni profesor dr. Miroslav Stiplovšek – osemdesetletnik,« *Slamnik*, julij 2015, 19.